

VU Research Portal

Voorlopige hechtenis en vrijheidsstraf. De strafrechter voor voldongen feiten?

Stevens, L.

published in
Nederlands Juristenblad
2010

document version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)
Stevens, L. (2010). Voorlopige hechtenis en vrijheidsstraf. De strafrechter voor voldongen feiten? *Nederlands Juristenblad*, 85(24), 1520-1525.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
vuresearchportal.ub@vu.nl

Voorlopige hechtenis en vrijheidsstraf

De strafrechter voor voldongen feiten?

Lonneke Stevens¹

RECENT AFGENOMEN INTERVIEWS ONDER RECHTERS SCHETSEN EEN ACTUEEL BEELD VAN DE RECHTERLIJKE ARGUMENTEN BIJ TOEPASSING VAN DE VOORLOPIGE HECHTENIS. DEZE LIGGEN VEELAL OP HET GEBIED VAN HET NASTREVEN VAN STRAFDOELEN. EIGENLIJK ZOULDEN RECHTERS ZICH BIJ TOEPASSING MOETEN LATEN LEIDEN DOOR DE TE VERWACHTEN STRAF. HET OMGEKEERDE LIJKT EERDER HET GEVAL: DE BESLISSING OM VOORLOPIG TE HECHTEN, BEÏNVLOEDT DE UITEINDELIJKE STRAF. OP DIE MANIER ZITTEN VERDACHTEN HUN STRAF UIT NOG VOORDAT HUN SCHULD IN RECHTE IS VASTGESTELD, DAT LIJKT EEN INBREUK OP DE ONSCHULDPRESUMPTIE.

1. Inleiding

Bij voorlopige hechtenis wordt de verdachte zijn vrijheid ontnomen. In die zin staat voorlopige hechtenis op één lijn met een vrijheidsstraf. De aftrekregeling, waarbij de in voorlopige hechtenis (en in verzekering) doorgebrachte tijd in de straf wordt verdisconteerd, maakt dit eveneens duidelijk. Gegeven dit strafkarakter van een voorlopige hechtenis, ligt het voor de hand dat de wetgever beperkingen aan het opleggen daarvan heeft gesteld. Voorlopige hechtenis mag alleen worden bevolen als de schuld van de verdachte 'prima facie aannemelijk is'.² Dit is vormgegeven in het 'vereiste van de ernstige bezwaren' van art. 67 lid 3 Sv. Verder dienen er (ten minste een van de) gronden aanwezig te zijn (art. 67a lid 1 en 2 Sv) en kent de wet de eis dat de voorlopige hechtenis niet mag worden bevolen als de verwachting is dat de verdachte geen vrijheidsbenemende straf of maatregel zal krijgen, dan wel dat deze korter zal zijn dan de te verwachten duur van het voorarrest (het anticipatiegebod van art. 67a lid 3 Sv). Voorts geldt in zijn algemeenheid het uitgangspunt, zoals ook verwoord door het Europese Hof van de Rechten van de Mens en voortvloeiend uit de onschuldpresumptie, dat de voorlopige hechtenis terughoudend moet worden toegepast en dat de verdachte zijn berechting in vrijheid mag afwachten.

Dat is de theorie. In dit artikel ga ik in op de praktijk die op dit gebied is gegroeid. Ik laat daarbij zien dat

de voorlopige hechtenis tegenwoordig in de praktijk nogal eens uitwerkt als een straf, die niet (volledig) overeenkomt met de straf die de strafrechter oplegt of uit vrije keus zou hebben opgelegd. De rechter-commissaris en de raadkamer blijken zich in hun beslissingen mede te laten leiden door de overweging dat de verdachte meteen moet worden gestraft, en door het risico dat in de praktijk zal gelden: 'eenmaal eruit is niet meer erin'. Daardoor ontstaat echter een ander risico, namelijk dat de voorlopige hechtenis niet meer strookt met de straf die de strafrechter wil opleggen en daarmee evenmin nog voldoet aan het door de wet gestelde anticipatiegebod. Met andere woorden: de voorlopige hechtenis plaatst de rechter die de uiteindelijke straf oplegt nogal eens voor 'voldongen feiten'.

Eerst ga ik in paragraaf 2 in op recent onderzoek naar de overwegingen van rechters-commissarissen en rechters in de raadkamer bij hun beslissingen om een verdachte al dan niet in voorlopige hechtenis te nemen. Het is belangrijk om te zien hoe die beslissingen in de praktijk uitwerken. Daarom bekijk ik in paragraaf 3, op basis van cijfers over de periode 1995-2007, hoe de relatie tussen de oplegging van voorlopige hechtenis en onvoorwaardelijke vrijheidsstraf zich feitelijk heeft ontwikkeld.³ In de slotparagraaf 4 verbind ik deze resultaten met elkaar en trek ik een aantal conclusies.

2. Argumenten om voorlopig te hechten

De redenen waarom een verdachte in voorlopige hechtenis kan worden genomen zijn vastgelegd in art. 67a lid 1 en 2 Sv. Die zogenoemde wettelijke 'gronden' kunnen worden onderverdeeld in vier categorieën, zoals ook door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens erkend. Het gaat om gevaar voor vlucht, gevaar voor herhaling, gevaar voor collusie en de ernstig geschokte rechtsorde.⁴ In de praktijk wordt de beslissing om een verdachte voorlopig te hechten echter niet alleen op de wettelijke gronden gebaseerd, zo stelde Reijntjes al.⁵ Er zijn naast de gronden vele argumenten die kunnen meespelen, zoals de aard en ernst van het delict, de persoon van de verdachte, enz.⁶ Om een beeld te krijgen van de argumenten die rechters hanteren wanneer zij een bevel tot bewaring of gevangenhouding afgeven, heb ik in 2008 en 2009 semi-gestructureerde interviews afgenomen bij 28 rechters, van wie 14 rechters-commissarissen, verspreid over zeven rechtbanken.⁷ De rechters kregen vijf verschillende casus voorgelegd om inzicht te krijgen in de invulling van de wettelijke gronden, en meer algemeen in hun argumentatie om een bevel tot voorlopige hechtenis af te geven.

Uit de interviews komt het beeld naar voren dat bij de beslissing tot oplegging van de voorlopige hechtenis heel diverse argumenten mee kunnen spelen. Veel van die argumenten zijn uiteindelijk wel terug te voeren op de wettelijke gronden, die overigens ruim worden geïnterpreteerd.⁸ Voor deze bijdrage zijn met name de argumenten interessant die buiten de wettelijke gronden om een rol hebben gespeeld. Daarbij valt op dat rechters zich sterk richten op de straf die voor de verdachte in het verschiet ligt. Nu is dat op grond van het anticipatiegebod wel te verwachten, maar de achterliggende redeneringen wijzen vaak in een andere richting. Zes rechters uit vier verschillende arrondissementen geven bijvoorbeeld aan dat het niet bevelen van voorlopige hechtenis – en eigenlijk geldt hetzelfde voor schorsen, aldus nog twee andere rechters – kan betekenen dat de verdachte later ook geen vrijheidsstraf meer opgelegd zal krijgen, ook al heeft hij dat wel verdiend. 'Eenmaal eruit' betekent dus 'niet meer erin'. De achterliggende gedachte lijkt gebaseerd op een in de praktijk gegroeid verwachtingenpatroon: vrijheidsstraffen worden doorgaans uitgezeten voor de veroordeling en verdachten zien hun voorlopige hechtenis ook op die manier. Wordt een verdachte dus niet in voorlopige hechtenis genomen, dan verwacht hij ook dat geen gevangenisstraf zal worden opgelegd. Daarbij komt dat, wanneer er geen sprake is van voorlopige hechtenis, de behandeling van de zaak vaak veel langer op zich laat

wachten. Een zittingsrechter zou in die omstandigheden moeite hebben om alsnog een vrijheidsstraf op te leggen en het verwachtingenpatroon zo te doorbreken. Om die reden wordt dan maar het zekere voor het onzekere genomen door de rechter die over de voorlopige hechtenis beslist. Twee rechters zien het probleem met name bij het Openbaar Ministerie (OM). Dat zou geen vrijheidsstraf meer rekwireren in de gevallen dat de verdachte op vrije voeten is.

Niet alleen zijn de rechters sterk gericht op de te verwachten straf, ze zijn zelf ook al doelbewust bezig met straffen en het nastreven van strafdoeleinden. Zo geven 13 van de 28 rechters aan dat je met het opleggen van de voorlopige hechtenis 'eigenlijk punitief bezig bent'. Een van de geïnterviewden stelt: 'We zitten in een systeem waarbij we zoveel mogelijk mensen in voorlopige hechtenis nemen op basis van de vraag: moet dit meteen worden afgerekend?' Een andere rechter geeft aan dat bij bepaalde delicten mensen na hun aanhouding niet meer vrij mogen komen. '(...) het maatschappelijk belang dat je mensen die zulke delicten plegen niet vrij laat. Deze grond staat niet in de wet maar die horen we toch regelmatig in raadkamer over tafel gaan. Dat zeggen we ook tegen mensen: dat iemand bij zo'n delict moet begrijpen dat hij niet snel vrij komt. (...) die moet gewoon even zitten'.

Voor de verdachte zou het bovendien beter zijn als hij nu alvast zijn straf uitzit, in plaats van dat hij nu wordt vrijgelaten, zijn leven weer opbouwt, en later weer wordt ingesloten zodat alles weer instort: 'Dus je bent bezig met hoeveel straf iemand krijgt, en dan laat je hem nu zitten, dan heeft hij het straks allemaal gehad'.

Dit laatste citaat maakt voorts duidelijk dat het punitieve argument wordt ondersteund door de inschatting van de te verwachten straf. Is de verwachting dat een vrijheidsstraf van enige duur zal worden opgelegd, dan is daarmee het bevel tot bewaring of gevangenhouding snel gegeven. Daarbij is uiteraard van belang dat er – in de vorm van de ernstige bezwaren – voldoende belastende informatie bekend is op grond waarvan een inschatting kan worden gemaakt over een daadwerkelijke veroordeling. Twee rechters stellen dan ook dat je eigenlijk alleen afwijst als er geen ernstige bezwaren zijn, althans dat het heel moeilijk is om af te wijzen als die bezwaren er zijn, én je verwacht een gevangenisstraf.

Deze uitspraken roepen de vraag op in hoeveel gevallen de rechter een vordering tot bewaring of gevangenhouding afwijst. Wat betreft het bevel tot gevangenhouding zijn gegevens uit 2007 beschikbaar van een steekproef bij Rb. Rotterdam en Zwolle en het

Auteur

1. Mr. dr. L. Stevens is universitair docent straf(proces)recht aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Noten

2. *Kamerstukken II 1972/73*, nr. 9994, nr. 8, p. 10.

3. Ik bedank Frank van Tulder (Raad voor de rechtspraak, afdeling Ontwikkeling)

voor zijn bijdrage op dit gebied.

4. Over de interpretatie van de rechtspraak van het EHRM en de gronden zie ook L. Stevens, 'De praktijk van de Nederlandse voorlopige hechtenis vanuit Straatsburgs perspectief: "klaag niet te snel"', *DD* 2008, p. 499-514.

5. Zie ook Reijntjes die in dat verband spreekt over 'motieven'. Hij meent ook dat de wet en de Hoge Raad die ruimte

bieden. Zie Reijntjes, aant. 13 op art. 67a, in A.L. Melai & M.S. Groenhuijsen e.a., *Het wetboek van strafvordering*, Deventer: Kluwer (losbl.).

6. Zie de door Reijntjes bij aant. 13 aangehaalde Aanbeveling van het Comité van Ministers van de Raad van Europa.

7. Bij de keuze van de rechtbanken is rekening gehouden met een spreiding van klein naar middelgroot naar groot,

en van 'provincie' naar 'stedelijk'. Het gaat om de Rechtbanken Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Zwolle-Lelystad, Leeuwarden, Arnhem, en 's-Hertogenbosch.

8. De invulling van de gronden zal in een andere publicatie centraal staan.

Van de door het OM ingediende vorderingen tot gevangenhouding werd 96% volledig toegewezen

Hof Den Bosch.⁹ Wat blijkt nu? Van de door het OM ingediende vorderingen tot gevangenhouding werd 96% volledig toegewezen. In 3% van de gevallen was sprake van een gedeeltelijke toewijzing (dat wil zeggen voor een kortere duur dan gevraagd),¹⁰ en in 1% van de gevallen gaf de rechtbank geen bevel tot gevangenhouding af. De cijfers geven geen inzicht in de redenen voor de volledige afwijzing. Maar ze ondersteunen wel de bovengenoemde uitlatingen van rechters. Een vordering wordt dus vrijwel nooit afgewezen. Door verschillende rechters wordt ook aangegeven dat je zodra je dat doet, het OM om uitleg komt vragen.

Bovenstaande laat zien dat de gerichtheid op de straf – anders dan de ‘negatieve’ benadering die art. 67a lid 3 Sv voorschrijft – maakt dat de voorlopige hechtenis tot op zekere hoogte verwordt tot een straf. Bij in totaal 16 van de 28 ondervraagde rechters blijkt, direct of indirect, het punitieve karakter in de argumentatie een of meerdere keren een rol te spelen. In feite beziet de rechter-commissaris of de raadkamer dan welke straf voor de verdachte wenselijk is en neemt daar alvast een voorschot op.¹¹ Door de wenselijkheid als belangrijk uitgangspunt te nemen, verdwijnen de wettelijke gronden naar de achtergrond en neemt de rechter-commissaris of raadkamer daarmee de rol van de straftoemetende rechter gedeeltelijk over. Een rechter meent dat de ultimum remedium gedachte hiermee onder druk komt te staan. Hij signaleert bovendien, samen met nog een andere rechter, dat in dit systeem de voorlopige hechtenis de omvang van de uiteindelijke straf gaat bepalen: ‘Dan zit je al vast en dat leidt er ook weer toe dat de zittingsrechter denkt dan geef ik er nog maar twee weken bovenop. Het heeft toch ook een aanzuigende werking op het geven van onvoorwaardelijke gevangenisstraffen’. Weer een andere rechter geeft aan dat voorlopige hechtenis soms toch wordt bevolen, ook al is de verwachting dat er uiteindelijk een taakstraf opgelegd wordt. Simpelweg omdat het niet wordt geaccepteerd dat mensen die geweld plegen meteen weer op straat komen.

Deze uitspraken geven aan dat de voorlopige hechtenis effect kan hebben op de uiteindelijk op te leggen straf. In hoeverre blijkt er nu in de praktijk een samenhang te zijn tussen de voorlopige hechtenis en de strafoplegging?

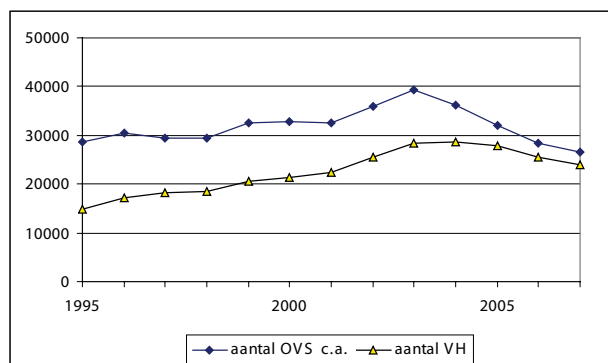
Door de wenselijkheid als uitgangspunt te nemen verdwijnen de wettelijke gronden naar de achtergrond

De volgende paragraaf schetst de beschikbare informatie op dit gebied.

3. Voorlopige hechtenis en onvoorwaardelijke vrijheidsstraf¹²

Om zinnige uitspraken te kunnen doen over de relatie tussen voorlopige hechtenis en opgelegde vrijheidsstraffen is het allereerst van belang die relatie te plaatsen in een ontwikkeling. Figuur 1 geeft de ontwikkeling van 1995 tot 2007 in het aantal voorlopig gehechten en het aantal (in eerste aanleg) opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen. Bij deze laatste zijn ook steeds de gevallen van een vrijheidsbenemende maatregel (tbs, sov/isd) meegenomen. Dit totaal is in het vervolg steeds aangeduid als 'ovs c.a.'. Daar waar sprake is van voorlopige hechtenis, wordt alleen gekeken naar die gevallen waarbij de verdachte ook werkelijk in voorlopige hechtenis is genomen en de voorlopige hechtenis dus niet direct is geschorst.

Figuur 1 Voorlopige hechtenis^a en onvoorwaardelijke vrijheidsstraf^b, 1995-2007

a. Exclusief voorlopige hechtenissen die direct zijn geschorst.

b. Inclusief vrijheidsbenemende maatregelen.

Het aantal opgelegde vrijheidsstraffen (de bovenste lijn) is tussen 1995 en 2003 met ongeveer een derde (van 3000 tot 4000) toegenomen, om daarna sterk af te nemen (tot 2700). Hetzelfde patroon van stijging tot 2003 en een daling daarna laten ook de voorlopige hechtenissen zien. Maar de stijging tot 2003 is duidelijk sterker en de daling minder sterk dan die bij de vrijheidsstraffen. Het aantal voorlopige

hechtenissen ligt dan ook in 2007 duidelijk hoger dan in 1995. Het aantal voorlopige hechtenissen benadert het aantal vrijheidsstraffen in 2007 heel dicht.¹³ In 1995 was het aantal voorlopige hechtenissen ruwweg slechts de helft van het aantal vrijheidsbenemende straffen en maatregelen.

Dat de toepassing van voorlopige hechtenis aanzienlijk verruimd is in de loop van de jaren, blijkt ook op een andere manier. In 1995 werd bij 6% van de zaken die het OM te behandelen kreeg voorlopige hechtenis toegepast; in 2007 is dat 10%.¹⁴

Het aantal voorlopige hechtenissen is dus in 2007 vrijwel gelijk aan het aantal onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen, maar daarmee is niet gezegd dat het om dezelfde zaken gaat. Want er kunnen zaken zijn waarin wel voorlopige hechtenis wordt opgelegd, maar geen onvoorwaardelijke vrijheidsstraf, en omgekeerd. In hoeverre overlappen deze zaken elkaar nu wel? Tabel 1 geeft antwoord voor het jaar 2007. Zichtbaar wordt in hoeverre er bij door OM en rechter (in eerste aanleg) afgedane zaken sprake was van voorlopige hechtenis en of de betreffende zaken met schuldigverklaring en onvoorwaardelijke vrijheidsstraf c.a. zijn geëindigd.

Tabel 1 Door OM en rechter afgedane zaken, 2007 (afgeronde aantallen x 1000)

	Geen schuldigverklaring	Schuldigverklaring, geen ovs c.a.	Ovs c.a. ^b	Totaal zaken
Geen voorlopige hechtenis	116	92	9	217
Voorlopige hechtenis ^a	3	3	17	24
Totaal	119	95	27	241

a. D.w.z. verdachte ook daadwerkelijk in voorlopige hechtenis genomen.

b. Onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen en vrijheidsbenemende maatregelen (tbs/isd).

De laatste kolom laat zien dat in 24 000 van de in totaal 241 000 door het OM behandelde zaken (dat is 10%) sprake was van voorlopige hechtenis. Hoe sterk is nu de band tussen voorlopige hechtenis en de oplegging van een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf? Allereerst is de vraag: hoe vaak

Noten

9. De steekproef omvat 425 vorderingen tot gevangenhouding. De vorderingen uit de zaken van het Hof Den Bosch betreffen de vorderingen die in die zaken in eerste aanleg zijn gedaan. Deze gegevens zijn afkomstig uit het in opdracht van het WODC uitgevoerde onderzoek naar (onder andere) de invloed van de wetwijziging inzake het 90-dagen bevel op de efficiëntie van het strafproces. Zie Y. Buruma en D. van Toor, 'Minder beschikken, meer wikkelen', *De invloed van twee wetten op de werklust van gerechten*,

Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2009.

Met dank aan Dave van Toor voor het verstrekken van de genoemde cijfers.

10. De belangrijkste reden om niet in één keer 90 dagen te bevelen heeft met name te maken met de stand van het onderzoek, zie Buruma en Van Toor 2009, p. 28-29.

11. Zie ook Buruma en Van Toor 2009, p. 30.

12. De gegevens over voorarrest en voorlopige hechtenis, in combinatie met straftoemeting, zijn afkomstig van een bewerking van het gegevensbestand

OMData door het WODC. Frank van Tulder en ik zijn met name Peter-Paul Groen (postuum) en Rob Decae hiervoor zeer erkentelijk.

13. Helaas is er over de jaren heen slechts beschikking over cijfers inzake straftoemeting voor zaken in eerste aanleg en niet voor die in hoger beroep. Wel is bekend dat het aantal uiteindelijk onherroepelijk opgelegde vrijheidsstraffen lager is dan het in de figuur gegeven aantal vrijheidsstraffen in eerste aanleg (zie Wieger van der Heide, Frank van Tulder en Caspar Wiebrens, 'Strafrechter en

strafketen: de gang van de zaken, 1995-2006', *Rechtstreeks* 2007/3, p. 40-41). Dat scheelt naar ruwe schatting meer dan 1000 vrijheidsstraffen per jaar. Daarmee ligt het aantal opgelegde vrijheidsbenemende straffen en maatregelen en het aantal opgelegde voorlopige hechtenissen in recente jaren ongeveer op hetzelfde niveau.

14. In lijn hiermee is de stijging van het percentage gedetineerden dat op de titel 'voorlopige hechtenis' is ingesloten, van 33% in 1995 tot 46% in 2008.

Hoe sterk is nu de band tussen voorlopige hechtenis en de oplegging van een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf?

komt het voor dat een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf wel of niet is voorafgegaan door voorlopige hechtenis? Dit is interessant in het licht van de verwachting van diverse rechters dat er geen vrijheidsstraf meer wordt opgelegd als de verdachte eenmaal op vrije voeten is. De tabel laat zien (voorlaatste kolom) dat van de 27 000 opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen er 9000 (34%) niet werd voorafgegaan door voorlopige hechtenis. Het komt dus nog behoorlijk vaak voor dat een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf wordt opgelegd, zonder dat de verdachte eerder in voorlopige hechtenis heeft vastgezeten. In die gevallen was dus ook geen sprake van 'eenmaal eruit is niet meer erin'.¹⁵ Er zijn dus blijkbaar ook veel rechters, die dat principe niet hanteren.

Andersom is de vraag: wat voor straf krijgen nu de verdachten die wel in voorlopige hechtenis zijn genomen? Ook dat laat de tabel zien. Verreweg het grootste deel, namelijk 17 000 van de 24 000 (73%), kreeg een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. In ruim 3000 zaken (14%) vond geen schuldigverklaring plaats, terwijl er wel sprake is geweest van voorlopige hechtenis. Het gaat hier om zaken die ofwel niet door het OM voor de rechter zijn gebracht, dan wel in vrijspraak of ontslag van rechtsvervolgting eindigden. Deze gevallen komen voor schadevergoeding in aanmerking.

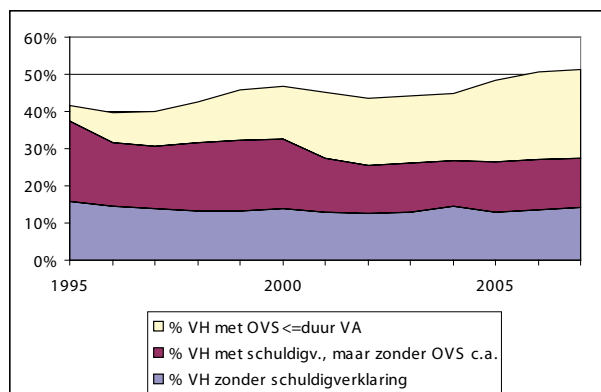
Eveneens ruim 3000 (13%) werd wel door de rechter schuldig verklaard, maar kreeg geen onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. In totaal geven de rechters dus in 27% (13%+14%) van de gevallen, ondanks de voorlopige hechtenis, geen vrijheidsstraf en is de insluiting van de verdachte in feite alleen gebaseerd op de eerdere beslissing van de rechter-commissaris of de raadkamer om tot voorlopige hechtenis over te gaan.

Figuur 2 brengt in beeld hoe deze percentages zich vanaf 1995 hebben ontwikkeld. Dit is af te lezen aan de onderste twee (donkerder gekleurde) vlakken. Daaruit blijkt dat het percentage voorlopige hechtenissen waarin uiteindelijk geen vrijheidsstraf wordt uitgesproken vanaf 1995 licht is gedaald.¹⁶

Wat kan verder worden gezegd over die 73% gevallen van voorlopige hechtenis in 2007, waarbij de rechter wel een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf oplegt? Was die straf dan hoger dan de duur van de in verzekeringstelling plus de voorlopige hechtenis (het 'voorarrest') of niet? Is dat niet het geval, dan ziet de zittingsrechter zich, wat betreft de totale duur van de insluiting, blijkbaar voor een voldongen feit geplaatst. Dat is zo als de uiteindelijk opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf korter is dan de duur van het voorarrest, maar dat is ook het geval, als de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf precies even lang is als de duur van het voorarrest.¹⁷ Het zou wel heel toevallig zijn als de zittingsrechter, los van de duur van het voorarrest, ook precies tot een dergelijke vrijheidsstraf zou zijn gekomen. In zo'n geval conformeert de zittingsrechter zich dus eveneens aan de, via het voorarrest, feitelijke gerealiseerde insluiting.¹⁸

Figuur 2 brengt ook de ontwikkeling van dergelijke zaken, als percentage van het totaal van de voorlopige hechtenissen in beeld. Dat is het bovenste (lichtste) vlak.

Figuur 2 Percentage zaken op totaal voorlopige hechtenissen^a, 1995-2007

a. Exclusief voorlopige hechtenissen die direct worden geschorst.

In 1995 legde de rechter in 4% van de zaken waarbij de verdachte in voorlopige hechtenis zat, wel een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf op, maar was de duur van die straf minder of ten hoogste even lang als de duur van het voorarrest. In 2007 is dit percentage gestegen tot 24%.¹⁹ In die gevallen heeft de rechter zich dus duidelijk laten leiden door de duur van het voorarrest en is de duur daarvan bepalend voor de feitelijke duur van de insluiting van de veroordeelde. Relatief blijken vooral de onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen met een duur tussen de twee en drie weken en die tussen twee en drie maanden regelmatig (voor meer dan een kwart) het gevolg te zijn van de oplegging van een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf die precies aansluit op de duur van het voorarrest.²⁰

Samengevat: ruim een kwart (27%) van de voorlopige hechtenissen werd in 2007 niet gevolgd door een veroordeling tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf of vrijheidsbenemende maatregel. In nog eens bijna een kwart (24%) van de voorlopige hechtenissen legde de rechter weliswaar een vrijheidsstraf op, maar werd de duur van de insluiting in feite bepaald door het voorarrest. In totaal is daarmee in iets meer dan de helft van de gevallen van voorlopige hechtenis het staken van de vervolging door het OM of, vaker nog, de uitspraak in de zaak het eindpunt van de insluiting van de verdachte. Het ging in 2007 om circa 12 000 gevallen. De duur van de feitelijke geëxecuteerde vrijheidsstraf is in die gevallen in feite dus niet bepaald door de zittingsrechter. In 1995 kwam het verschijnsel ook al voor, zij het minder: het ging toen nog om minder dan 6000 gevallen in totaal, ofwel in 42% van de gevallen waarin voorlopige hechtenis was opgelegd. Figuur 2 brengt de ontwikkeling van dit percentage over de jaren, via de stapeling van de drie vlakken, in beeld.

4. Afsluitend: disproportionele voorlopige hechtenis en systeembreuk?

Tussen 1995 en 2007 is de toepassing van de voorlopige hechtenis, in vergelijking met de oplegging van onvoorwaardelijke vrijheidsstraf, toegenomen. Enige jaren geleden gaven officieren van justitie en enkele rechters in interviews als redenen daarvoor aan: de vermindering van het tekort aan celcapaciteit, de aanpak van veelplegers, een andere 'tijdgeest' en een uitbreiding van delictcategorieën waarbij voorlopige hechtenis mogelijk is.²¹ Recent afgenomen interviews onder rechters schetsen een actueel beeld van de rechterlijke argumenten bij toepassing van voorlopige hechtenis. Deze argumenten liggen veelal op het gebied van straffen en het nastreven van strafdoelen, zoals snelle bestraffing van delicten en beveiliging van de maatschappij. Daarnaast willen rechters niet het risico lopen de verdachte op vrije voeten te stellen en zo de zittingsrechter voor de voeten te lopen, omdat wel eens zou kunnen gelden: 'eenmaal eruit is niet meer erin'. Een dergelijke benadering van de voorlopige hechtenis geeft veel ruimte voor de toepassing ervan. Als het OM een vordering indient, wordt deze door de rechter zelden afgewezen. Voorts blijkt de rechter zich niet zozeer te laten leiden door de te verwachten straf, zoals het anticipatiegebod eigenlijk vereist. Eerder is het omgekeerde het geval: zijn beslissing om voorlopig te hechten beïnvloedt de toekomstige straf. In meer dan de helft van de gevallen waarin voorlopige hechtenis wordt opgelegd, is die voorlopige hechtenis ook het eindpunt van de insluiting van de verdachte. De voorlopige hechtenis bepaalt aldus in die zaken uiteindelijk volledig de duur van de vrijheidsbeneming. In die zin wordt de zittingsrechter dus voor 'voldongen feiten' geplaatst.

De toenemende nadruk op de voorlopige hechtenis

als mogelijkheid tot (snelle) strafoplegging past duidelijk in de maatschappelijke trend tot verscherpte handhaving, versterking van snelrecht, 'lik op stuk', e.d. De voorlopige hechtenis wordt door de wetgever gezien als een goed beleidsinstrument om het land veiliger te maken – zie in dat verband het voorstel van de minister om (super) snelrecht een zelfstandige grond voor voorlopige hechtenis te maken.²² Ook het OM beweegt in dezelfde richting door voorlopige hechtenis te gebruiken in de 'lik op stuk'-aanpak van bijvoorbeeld ongeregelde heden tijdens 'oud en nieuw',²³ en het geweld tegen ambulancepersoneel.²⁴ De rechters-commissarissen en rechters in de raadkamer lij-

De voorlopige hechtenis wordt door de wetgever gezien als een goed beleidsinstrument om het land veiliger te maken

ken via hun beslissingen met deze maatschappelijke trend mee te bewegen.

Zodoende wordt echter wel het anticipatiegebod, en daarmee mogelijk ook de proportionaliteit, zoals neergelegd in het systeem van de wet uit het oog verloren. Bovendien moet de vraag worden gesteld of niet sprake is van een inbreuk op de onschuldpresumptie dan wel een systeembreuk, nu verdachten hun straf uitzitten nog voordat hun schuld in rechte is vastgesteld.

Noten

15. Ten aanzien van de gevallen waarin geen voorlopige hechtenis is gevorderd, zou dan eerder gesproken moeten worden van 'niet erin is niet nooit erin'.

16. Het betreft hier in 2007 ongeveer zeventig celjaren die wel via voorarrest zijn voltrokken, maar nooit als straf opgelegd.

17. Daarbij is 'precies gelijk aan' gedefinieerd als: 'maximaal 1 dag verschillend'. In de praktijk kan dit verschil door uitvoeringskwesaties al snel optreden.

18. Zaken waarbij de zittingsrechter zich wel laat leiden door de duur van het voorarrest, maar daar nog een schepje

bovenop doet (zie paragraaf 2), worden zo niet waargenomen.

19. In bijna drie kwart van die gevallen was de opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf (op hoogstens één dag na) precies even lang als de duur van het voorarrest.

20. Helaas geven de beschikbare gegevens geen inzicht in het type delicten waar het hier over gaat. Het blijkt echter wel om zaken te gaan die bij elkaar een substantieel aantal jaren vrijheidsstraf betreffen. De onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen die opgelegd zijn in dit soort zaken (dus maximale duur gelijk aan duur voorarrest) beslaan in totaal circa

1100 jaren, meer dan 10% van het totaal aantal jaren onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. Bij zaken waarbij het voorarrest langer was dan de uiteindelijke opgelegde vrijheidsstraf, betrof dat verschil in totaal 100 celjaren.

21. Zie Wieger van der Heide, Frank van Tulder en Caspar Wiebrens, 'Strafrechter en strafketen: de gang van de zaken, 1995-2006', *Rechtstreeks* 2007/3, p. 54.

22. Brief van de Minister van Justitie van 29 januari 2010, *Kamerstukken II* 2009/10, 21 123 VI, nr. 84. Vergelijk voorts het PVV-voorstel om voorlopige hechtenis altijd toe te passen bij, kort gezegd, 'straattereur', *Kamerstukken*

// 2008/09, 31 938, nrs. 1-3. Ook de invezekeringstelling mag zich overigens verheugen op een rol in de overlastbestrijding door middel van het weekendarrangement.

23. Zie [www.om.nl/onderwerpen/ vuurwerk_oud_en/virtuele_map/oud_en_nieuw/](http://www.om.nl/onderwerpen/vuurwerk_oud_en/virtuele_map/oud_en_nieuw/).

24. In de interviews wordt door een rechter-commissaris aangegeven dat het OM bij dat soort speerpuntbeleid in de overlegsfeer aangeeft dat ze willen dat dergelijke verdachten vast worden gehouden.